

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 070.12:321.01:325.8

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.3-2/33>**Зайко Л. Я.**

Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ПЕРІОДИЧНЕ ГАЗЕТНЕ ВИДАННЯ «ГОЛОС ГРОМАДЯНИНА» ЯК ТРИБУНА ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ (1990–1991 РОКИ)

Стаття висвітлює історичні передумови – процеси демократизації та розпаду держави Союз Радянських Соціалістичних Республік у 1990–1991 роках. Поява альтернативної преси в Українській Радянській Соціалістичній Республіці наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття сприяла демократизації суспільства, виборчих процесів, а також прискоренню процесів набуття незалежності України. Зокрема, проведена історична розвідка появи на ринку преси приватного газетного видання «Голос громадянина». Відсутність цензури даного видання дозволило висвітлювати всі політичні події тогочасся без упередженого погляду власника, що мало вплив на демократизацію політичної свідомості читацької аудиторії та формування громадської думки.

У статті також наголошується на висвітленні питань державності України в газеті «Голос громадянина» у 1990–1991 роках, який був увінчаний такими подіями, як: перші демократичні вибори народних депутатів усіх рівнів в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (4 березня 1990 року); ухвалення Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 року); путч; ухвалення Акта проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року); Усеукраїнський референдум та вибори президента України (1 грудня 1991 року). На сторінках цього видання було приділено значну увагу видатним політичним особистостям України – В. Чорноволу, С. Хмарі, Л. Лук'яненку, які вважаються провідними фігурами демократичних процесів, що привели до незалежності України.

У журналістських матеріалах також ставиться наголос на регіональних подіях політичного та суспільного життя Житомирщини – діяльності Громадянського фронту сприяння перебудові.

Видання виходило значними тиражами (до 20 тисяч примірників). Це дозволило охопити велику читацьку аудиторію, незважаючи на політичний тиск із боку партноменклатури та складні ринкові умови – дефіцит паперу, дорогі послуги друкарень та зв'язківців (послуги передплати видання).

Ключові слова: друковані ЗМІ, приватна преса, громадсько-політичне видання, державність України, громадська думка.

Постановка проблеми. Процеси демократизації суспільства, які сприяли розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР), також активізували процеси демократизації подачі інформації через появу нових альтернативних державним засобів масової інформації (далі – ЗМІ), зокрема друкованої преси, яка мала популярність серед населення. Актуальність цієї теми полягає в дослідженні маловідомих фактів зародження преси недержавної форми власності в Україні, зокрема на Житомирщині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблематики роботи свідчить, що окремі

аспекти, зокрема пострадянська структура друкованих видань, висвітлено в дослідженнях В. Карпенка [9], тенденції розвитку української газетної публіцистики 1991–2006 рр. розглянуті О. Лебедевою-Гулей [11], українська преса Волині 1990–2000 рр. як інформаційно-культурне явище – І. Павлюком [15], розвиток законодавства України у сфері регулювання діяльності ЗМІ – Д. Проценком [18], проблеми дослідження регіональної газетної періодики в сучасному інформаційному просторі України та Польщі – Л. Давидовою [8], дослідження періодики національних меншин Житомирщини періоду незалежності України –

Т. Безверхою [2] та ін. Проте серед невирішених питань залишається дослідження альтернативної регіональної (зокрема житомирської) та всеукраїнської преси часів набуття незалежності України.

Постановка завдання. Мета статті – виклад результатів дослідження етапу створення й аналізу приватного газетного видання «Голос громадянина» 1990–1991 рр., який стосується висвітлення на його шпальтах державотворчих процесів в Україні. Аналіз передбачає вирішення таких завдань: 1) за допомогою історичного методу здійснити історичну розвідку стосовно етапу створення газетного видання; 2) за допомогою методу вибірки проаналізувати підшивку газетного видання щодо висвітлення на сторінках матеріалів, присвячених історичним передумовам і подіям періоду набуття незалежності України; 3) здійснити кількісний контент-аналіз сторінок і номерів видання, присвячених видатним політичним особистостям України – В. Чорноволу, С. Хмарі, Л. Лук'яненко.

Виклад основного матеріалу. 1990–1991 рр. ознаменувалися всесвітньо важливими політичними процесами, зокрема розпадом держави СРСР. У межах утворених самостійних держав відбулася зміна однопартійної (комуністичної) політичної системи: з'явилися політичні рухи, громадські організації й інші форми громадянської активності різних політичних спрямувань. Активізувався процес появи різноманітних друкованих ЗМІ – газетних, журнальних. Право на випуск вже не належало лише державним органам. Поява преси, альтернативної державній, в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (далі – УРСР) наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. сприяла демократизації суспільства, виборчих процесів, а також прискоренню процесів набуття незалежності України. Зокрема, перші демократичні вибори народних депутатів усіх рівнів в УРСР відбулися 4 березня 1990 р. Перебудовчі процеси у СРСР також вплинули на подальші зміни в організації видавничої діяльності в державі й ознаменувалися ухваленням Закону СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації», який підписаний Президентом СРСР М. Горбачовим 12 червня 1990 р. [17].

Перебудовчі процеси не минули й регіони. Зокрема, рішенням президії Житомирського обласного союзу кооперативів та президії Обласного комітету профспілки працівників кооперації від 16 квітня 1990 р. «Про видання газети «Голос кооператора», на чолі з редактором Я. Зайком, започатковано випуск газети [14, с. 2]. 18 січня

1989 р. створено та зареєстровано виробничо-побутовий кооператив «Посередник» (м. Житомир), який у межах своєї роботи згідно зі Статутом передбачав підготовку до друку матеріалів про трудову і громадсько-політичну діяльність колективів державних і кооперативних підприємств, установ, організацій із використанням засобів масової інформації та ін. Перший номер газети «Голос кооператора» (надалі – «Голос громадянина») побачив світ у квітні 1990 р. і був присвячений різним подіям. Зокрема, 2 квітня 1990 р. відбулося перше засідання першої сесії Житомирської Міської ради народних депутатів 21-го скликання. Висвітленню питань обрання голови Міської ради народних депутатів відведено другу сторінку видання [6, с. 2].

У четвертому номері «Голосу кооператора» анонсовано, що газета виходитиме під назвою «Голос» [7, с. 8.], отже, наступні три номери газети (№ № 5–8, червень – липень 1990 р.) виходять під цією назвою. В останньому номері із цією назвою анонсовано нову назву видання – «Голос громадянина», яка зберігається до кінця 1991 р. (період аналізу цього видання для даного дослідження) [3, с. 4]. Видання позиціонує себе як «Всеукраїнська газета всіх і для всіх». Також у досліджуваній період наявні додатки з назвами «Глас» (№ № 1–7), «Наша віра» (редактор Євген Сверстюк; жовтень 1990 р.), «Глас знедолених» (листопад 1990 р.), «Голос громадянки» (№ 19 (50), 1991 р.), «Коммунист» (№ № 1, 2 1991 р., присвячені обранню Б. Єльцина першим президентом Російської Федерації та подіям путчу), спецвипуски «За незалежну демократичну Україну» (№ № 1–4, липень – серпень 1991 р.), «Polska – Україна: Діалог» (№ 1, серпень 1991 р.), «Україна трудова» (№ 1, жовтень 1991 р.).

Інформація про передплатний індекс видання у вихідних відомостях з'являється з № 17 (вересень 1990 р.). У № 21 (жовтень 1990 р.) вміщений матеріал, який повідомляє читача, що «Газета «Голос громадянина» зареєстрована Державним Комітетом УРСР по пресі як перше на Україні приватне суспільно-політичне видання» [5, с. 1]. Інформація щодо Свідоцтва про реєстрацію друкованого періодичного видання (серія КП, № 45) з'являється лише у вихідних відомостях № 25 (56) від 1 травня 1991 р. Також з'являються відомості про те, що «на пропозицію Дирекції Бібліотеки Конгресу США, газета надходить до фондів цього найбільшого книгосховища світу» [5, с. 8]. Тираж видання коливався протягом досліджуваного періоду від 7,5 тис. до 20 тис. примірників.

Здійснений аналіз газетного видання (№ № 1–98 із квітня 1990 р. по листопад 1991 р. (відсутні в підшивці 24 номери газети) та вищезгадуваних додатків і спецвипусків на 554 с. формату А3 виявив різноманітну тематику опублікованих матеріалів: політичну, економічну, екологічну, релігійну, історичну, кримінальну, соціальну й ін. Ці матеріали викладені в текстовій та ілюстративній формі (фото, колажі, рисовані карикатури). Верстка сторінок здійснена від 3 до 5 шпальт (та 9 шпальт на 7 с. № 1 у зв'язку з короткими назвами населених пунктів у матеріалі «Населені пункти, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС <...>») [6, с. 7]. Газета віддрукована у два кольори (1 та 8, 4 та 5 – внутрішній розворот).

Аналіз даного видання щодо висвітлення історичних передумов і подій набуття незалежності України показав наявність таких матеріалів на сторінках газетного видання «Голос громадянина»:

1) перші демократичні вибори народних депутатів усіх рівнів в УРСР (4 березня 1990 р.), присвячені висвітленню подій на теренах Житомирщини – діяльності Громадянського фронту сприяння перебудові (далі – ГФСФ), лідери якого було обрані народними депутатами Верховної Ради УРСР (12-го скликання) – України (1-го скликання): Я. Зайко, В. Мельничук (перший демократичний голова міської ради м. Житомира), О. Сугоняко. Зокрема, такі матеріали, як: «Житомир: реальність волі виборців. Перша сесія міської ради народних депутатів 21-го скликання» [6, с. 2]; «Народні депутати Української РСР 10 квітня розпочали роботу. Слон у посудній лавці» [6, с. 3]; «Нелёгкие роды гласности в Житомире» [14] та ін.;

2) ухвалення Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.) – 1 сторінка формату А3 (№ 11, с. 5);

3) путч – державний переворот, здійснений 19–21 серпня 1991 р. ГКЧП (Государственным комитетом по чрезвычайному положению – рос.) – 2 сторінки № 43 (74); 4 сторінки № 47 (78); 8 сторінок № 49 (50); «Коммунист» (№ № 1, 2), присвячені обранню Б. Єльцина першим президентом Російської Федерації та подіям путчу;

4) ухвалення Акта проголошення незалежності України авторства Л. Лук'яненка (24 серпня 1991 р.) – № 43 (74);

5) Всеукраїнський референдум та вибори Президента України (1 грудня 1991 р.) – № № 46 (77), 62 (93), 64 (95), 67 (98), 1991 р.

Щодо висвітлення подій путчу існує така думка вищезгадуваного науковця В. Карпенка: «Публікації про перші дні путчу якнайкраще характеризують позиції газет. Це вже після його поразки все стало зрозумілим, а тоді ніхто не знав, чим усе може закінчитися. Тому від журналістів вимагалася ще й неабияка мужність: виступати проти путчистів означало виступати проти компартії, яка ще була при владі і хто зна, чим могла обернутися для працівників пера їхня громадянська позиція» [10]. Варто зазначити, що завдяки друкованому газетному виданню «Голос громадянина», серед інших, населенню активно передавалася необхідна інформація щодо стану політичних подій у СРСР і УРСР на межі активних змін і здобуття Україною державної незалежності.

На сторінках досліджуваного видання приділено значну увагу видатним політичним особистостям України – дисидентам, громадська та політична діяльність яких наближувала країну до незалежності із часів СРСР:

1) В. Чорноволу – № 46 (77), 1991 р., с. 4; № 64 (95), 1991 р., с. 2;

2) С. Хмарі – № 28, грудень 1990 р., с. 4; № 29, грудень 1990 р., с. 1–3; спецвипуск № 26 (57), травень 1991 р.; № 29 (60), червень 1991 р., с. 1–6;

3) Л. Лук'яненку – № 9, липень 1990 р., с. 1; № 30 (61), 1991 р., с. 6; № № 44–45 (75–76), 1991 р., с. 1–8 (зокрема, спецвипуск «За незалежну демократичну Україну», № 4).

Засловами українського політика Л. Лук'яненка, «24 серпня 1991 р. для України почалася нова ера. 24 серпня – кінець колоніальної доби. Доти ми як нація не належали собі. Ми були об'єктом історії – час і влада належали не українцям. Від 24 серпня 1991 р. Україна стала суб'єктом історії, влада в Україні належить українському народові, і він сам своїми рішеннями заповнює час. Почалася наша доба» [13, с. 66]. Ця політична подія слугувала поштовхом розквіту незалежної преси в Україні. М. Баранник і П. Голобуцький зазначають: «Після проголошення 1991 р. державної незалежності України з'являються нові органи вільної української періодики, водночас в Україні почали поширюватися закордонні українські газети та журнали» [1].

У зв'язку з набуттям незалежності Україною активізувалися державотворчі процеси, які відобразилися в ухваленні нової законодавчої бази. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» ухвалений 16 листопада 1992 р. та сприяв унормуванню діяльності друкованих ЗМІ [16]. А. Сень наголошує, що

«без регіональних ЗМІ неможливе вирішення найрізноманітніших проблем, вони стали органічною частиною сучасного українського суспільства» [19]. Друковані ЗМІ паралельно з телебаченням наприкінці ХХ ст. були одним із значних за впливовістю на маси інструментів формування суспільної свідомості. Зазначимо, що формування політичної свідомості (як складової частини суспільної свідомості) здійснюється через формування громадської думки за допомогою отримання суспільством політичної інформації завдяки ЗМІ.

Хоча науковець О. Лебедева-Гулей стверджує, що «цензура власника є неминучою», у приватному газетному виданні «Голос громадянина» не було цензури [11]. Зокрема, це підтверджується різноманітністю тематики матеріалів, друкованих на шпальтах досліджуваного видання, а також протилежністю політичних поглядів їхніх авторів. Факт відсутності цензури підтверджує й тогочасний літературний редактор цього видання М. Лецькін: «Якщо матеріал ішов в унісон із нашими політичними поглядами, я ретельно правив його, доводячи до кондицій грамотності й логіки; якщо ж це був матеріал явно ворожий, але все одно йшов у друк (бо газета була вільною трибуною без цензури), я залишав його в первозданному вигляді» [12, с. 97]. Варто зазначити, що в умовах набуття незалежності Україною друковані ЗМІ отримали свободу слова шляхом позбавлення цензури. Це зумовило незаангажованість і різноманітність політичних поглядів, які висвітлювалися у пресі, а також професійну незалежність ЗМІ.

Дослідник В. Карпенко зазначає, що «демократична преса, яка першою почала відстоювати принципи ринкової економіки, першою ж зазнала нищівних ударів від стихії дикого ринку» [9]. Тогочасна економічна криза відбилася й на економічних стосунках редакцій ЗМІ та поліграфічних підприємств, де замовлялися послуги друку тиражів, також постійно здорожчувалися послуги зв'язківці щодо передплати. «Практично всі газети потрапили у скруту, але керівники поліграфічної галузі, наставлені ще компартією як її номенклатура, у цій ситуації створювали ще гірші умови для демократичної преси, яка й тепер різко критикувала владу. Звичайно, письмових розпоряджень душили демократичну пресу ніхто не давав, але це робилося з мовчазної згоди (а може й негласної вказівки) владних структур» [9]. М. Лецькін підтверджує цей факт тиску та блокування роботи редакцій, альтернативних комуністичним видань. Він зазначає, що «добре знаючи процедуру коректорства, я тричі вичитував верстку, розписуючися

на кожній сторінці. Коли була завершена третя коректура (найлегша з усіх), директор друкарні запропонував мені розписатися, крім кожної сторінки, ще й на титульному аркуші, що я й зробив, бо так було прийнято. З великим хвилюванням і головний редактор Я. Зайко, і художній редактор О. Рихлюк (відомий поет <...>), і я (коректор) розгорнули видану на початку 1991 р. збірку «Сахаров. Таким он был» (Житомир, редакція «Голос громадянина») – й були приголомшені її безграмотністю, освяченою моїм доцентсько-коректорським прізвиськом: книжку було видруковано на основі перших, найбільш безграмотних (так завжди буває, це природно) гранок» [12, с. 106–107]. Пояснення директора друкарні були короткі: «<...> Ось підпис вашого коректора», і показав підпис на титульному аркуші третіх гранок. На прохання отримати самі гранки прозвучала відповідь: «А ми вже їх знищили, бо немає такого закону, щоб зберігати їх» [12, с. 106–107]. Такі обставини значно погіршували становище і розвиток альтернативних незалежних ЗМІ в Україні.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження вказує на важливий факт зародження та розвитку приватної преси в Україні на межі політичних і соціальних перетворень кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст.

Значний обсяг приватного газетного видання «Голос громадянина» у 1990–1991 рр. було відведено політичним подіям як на теренах СРСР, Житомирщини, так і в Україні загалом (період набуття незалежності). Цей факт свідчить про те, що дане видання було трибуною висвітлення політичних процесів. Можна зазначити, що періодичне газетне видання сприяло процесам становлення демократії в Україні через активне поширення інформації політичної тематики, відіграло значну роль як інструмент впливу на суспільну свідомість, зокрема, у формуванні громадської думки щодо основних незалежницьких державотворчих процесів, є джерелом вивчення появи альтернативних державним періодичних друкованих видань у період набуття Україною незалежності, об'єктивною репрезентацією українського демократичного процесу на міжнародному рівні. Формування власної читацької аудиторії, що підтверджується значними тиражами, зумовило можливість існування таких видань на ринку преси.

Перспективами подальших досліджень може бути вивчення історії створення альтернативних державним газетних і журнальних друкованих видань Житомирщини в період набуття Україною незалежності. Також дослідження їхньої тема-

точної спрямованості, подальшого існування на ринку преси, конкурентоспроможності у зв'язку з переходом основної аудиторії на користування електронними версіями періодичних видань, новинними порталами й іншими джерелами інформації. На думку Л. Давидової, говорити про

зникнення газети на папері ще зарано, оскільки певна категорія споживачів прагне детального аналізу фактів, подій, коментарів експертів, а не лише короткої оперативної інформації [8, с. 362]. Тому актуальність подальших досліджень у цьому напрямі має свої перспективи.

Список літератури:

1. Баранник М., Голобуцький П. Історія преси в Україні. *Енциклопедія історії України*. Т. 3-й : Е – Й / редкол. : В. Смолій (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 2005. 672 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Istoriya_presy_v_Ukr (дата звернення: 03.07.2019).
2. Безверха Т. Періодичні видання національних меншин Житомирської області як чинник етноінтеграції громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки Інституту журналістики* : електронна версія журналу. 2016. Т. 63. С. 64–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2016_63_14 (дата звернення: 14.07.2019).
3. Голос. 1990. № 8.
4. Голос громадянина. 1990. № 21.
5. Голос громадянина. 1991. № № 38–39 (69–70). С. 8.
6. Голос кооператора. 1990. № 1.
7. Голос кооператора. 1990. № 4.
8. Давидова Л. Проблеми регіональної газетної періодики в сучасному інформаційному просторі України та Польщі. *Intermarit: історія, політика, культура*. 2014. № 1. С. 357–363. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inhpc_2014_1_35 (дата звернення: 04.07.2019).
9. Карпенко В. Інформаційна політика та безпека. *Кризові явища в системі друкованої періодики*. Нора-друк, 2006. 320 с. *Українське життя в Севастополі* : сайт. URL: <http://ukrlife.org/main/karp/bezpeka6.htm> (дата звернення: 06.07.2019).
10. Карпенко В. Інформаційна політика та безпека. *Поляризація української преси*. Нора-друк, 2006. 320 с. *Українське життя в Севастополі* : сайт. URL: <http://ukrlife.org/main/karp/bezpeka5.htm> (дата звернення: 14.07.2019).
11. Лебедева-Гулей О. Тенденції розвитку української газетної публіцистики 1991–2006 рр. *Електронна бібліотека Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка* : сайт. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2169> (дата звернення: 06.07.2019).
12. Лецькін М. Як я був літературним редактором «Голосу громадянина» (Житомирська політична весна). *Житомирський прорив : Спецвипуск часопису «Світло спілкування»* / голов. ред. і упорядник Г. Цимбалюк. Житомир : ПП «Рута», 2009. С. 96–107.
13. Лук'яненко Л. Акт про незалежність України: події 19–24 серпня 1991 р. *Верховна Рада України дванадцятого скликання 1990–1994 рр.* Асоціація народних депутатів України попередніх скликань Верховної Ради ; відп. ред. Я. Зайко та ін. Київ : Кий, 1998. С. 66–72.
14. Нелёгкие роды гласности в Житомире. *Голос кооператора*. 1990. № 2. С. 2.
15. Павлюк І. Українська преса Волині 1990–2000 рр. як інформаційно-культурне явище. *Електронна бібліотека Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка* : сайт. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1882> (дата звернення: 13.07.2019).
16. Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні : Закон України за станом на 13 липня 2019 р. *Верховна Рада України* : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 13.07.2019).
17. Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон СРСР від 12 червня 1991 р. № 1552–І. *Верховна Рада України* : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90> (дата звернення: 06.06.2019).
18. Проценко Д. Розвиток законодавства України у сфері регулювання діяльності ЗМІ. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2012. Т. 129. С. 88–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2012_129_22.
19. Сень А. Регіональні ЗМІ в сучасному суспільстві: функції, завдання та проблеми. *Науковий блог. Національний університет «Острозька академія»* : сайт. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2017/регіональні-змі-в-сучасному-суспільстві/> (дата звернення: 03.07.2019).

**Zaiko L. Ya. SOCIO-POLITICAL PERIODICAL NEWSPAPER PUBLICATION
“HOLOS HROMADIANYNA” AS A TRIBUNE OF STATE-BUILDING PROCESSES
IN UKRAINE (1990–1991)**

The article deals with the historical preconditions such as the processes of democratization and the state collapse of the USSR in 1990–1991. The emergence of an alternative press in the Ukrainian SSR in the late 80's – early 90's of the twentieth century promoted the democratization of society, electoral processes, as well as accelerating the process of gaining Ukraine's independence. In particular, the historical intelligence of the appearance of the newspaper “Holos hromadianyna” appeared on the market of the press of a private newspaper. The lack of censorship of this edition allowed to cover all political events at that time without a biased view of the owner, which had an impact on the democratization of the political consciousness of the readership and the formation of public opinion.

The article also highlights the issues of statehood of Ukraine in the newspaper “Holos hromadianyna” in the period 1990–1991, which is characterized by the following events: the first democratic elections of people's deputies of all levels in the Ukrainian SSR (March 4, 1990); Adoption of the Declaration on State Sovereignty of Ukraine (July 16, 1990); PUTCH; Adoption of the of Independence Declaration of Ukraine (August 24, 1991); All-Ukrainian referendum and presidential elections in Ukraine (December 1, 1991). Considerable attention has been paid to prominent Ukrainian political figures namely V. Chornovil, S. Khmara, L. Lukianenko, who are considered to be leading figures in democratic processes that led to the independence of Ukraine.

The journalistic materials also emphasize the regional events of political and social life of Zhytomyr region – the activities of the Civic Front to facilitate restructuring.

Edition of the release of significant up to 20 thousand copies. This will allow to reach a huge audience, despite the political pressure from the party nomenclature, as well as stock obligations – paper shortages, funds provided to communications (subscription services).

Key words: *print media, private press, public-political publication, statehood of Ukraine, public opinion.*